

СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЙ УСПІХУ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРИ НА МУЗИЧНОМУ ІНСТРУМЕНТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

В статтє рассматриваеться методика создания ситуацій успеха в процесє личностно ориентированного обучения игре на музыкальном инструменте будущего учителя музыки.

The article covers the methodical system of creating the situations for success in the process of personally oriented studying while playing the musical instrument.

Створення ситуацій успіху в навчальній діяльності студентів – це проблема, до якої все частіше звертається сучасна педагогічна наука. Прагнення суспільства до демократизації міжособистісних відносин, утвердження гуманістичних ідеалів в освіті призводять до усвідомлення того факту, що якісна підготовка майбутніх фахівців має відбуватись в умовах особистісно орієнтованого навчання. Створення ж ситуацій успіху є важливою складовою особистісно орієнтованого навчання (і на це вказують сучасні українські науковці, зокрема І. Бех, О. Пехота та ін.), адже саме ситуації успіху дозволяють торкнутись смислотворюючих мотивів пізнавальної діяльності студентів, сприяють розкриттю творчих здібностей. Успішність у навчанні підвищує впевненість майбутнього фахівця у своїй професійній компетентності, стимулює до самовдосконалення, робить молоду людину активною та конкурентоспроможною на ринку праці.

Здавалося б, плідним підґрунтям для створення ситуацій успіху можна вважати музичне виховання студентів, зокрема навчання гри на музичному інструменті. Адже і саме музичне мистецтво, і музично-виконавська діяльність, і асоціативна природа сприйняття музики зумовлені внутрішнім світом людини, її особистісними естетичними потребами та творчими прагненнями. До того ж, оволодіння грою на музичному інструменті відбувається в індивідуальній навчальній формі. Але як часто студент, отримавши диплом, має не набагато кращий, а іноді й гірший рівень володіння грою на музичному інструменті, ніж той, з яким він прийшов у вищий навчальний заклад. Вочевидь, у цьому випадку не були задіяні механізми створення ситуацій успіху, які б забезпечили стійку мотивацію до навчальної діяльності, без якої ані музика зі своєю гуманістичною природою, ані індивідуальна форма навчання гри на музичному інструменті самі по собі не підвищують ефективність навчання.

Мета статті – запропонувати методику створення ситуацій успіху в процесі навчання гри на музичному інструменті майбутнього вчителя музики.

Перші методики створення ситуацій успіху були розроблені та використані у шкільній педагогіці. На те, що саме успіх підтримує інтерес

дитини до навчання, вказував знаний педагог минулого К. Ушинський. Учений вважав, що бажання навчатися з'являється лише тоді, коли є натхнення, яке народжується від успіху в оволодінні знаннями: «Розумова праця учня, успіхи й невдачі в навчанні – це його духовне життя, його внутрішній світ, ігнорування якого може призвести до сумних результатів» [7, 150].

Інший відомий педагог В. Сухомлинський стверджував, що методи, які застосовуються у навчальній діяльності, мають викликати в дитини інтерес до пізнання навколишнього світу, а навчальний заклад має стати школою радощів: радощів пізнання, радощів творчості, радощів спілкування [6, 23].

Більшість сучасних дослідників педагогічних явищ та процесів висловлюють думку про те, що людина тоді прагне здобувати знання, коли до цього її спонукають певні мотиви, підкріплені успіхом.

Створенню ситуацій успіху приділяє значну увагу російський учений О. Белкін. Він переконаний у тому, що дитину не можна позбавляти віри у себе, адже тоді важко сподіватись на її «світле майбутнє». Одне необережне слово, один незважений крок учителя здатен зламати дитину так, що потім не допоможуть ніякі виховні засоби [2, 81].

Г. Цукерман вважає, що створення ситуацій успіху призводить до співпраці вчителів та учнів. Тієї ж думки дотримується доктор педагогічних наук І. Харламов, який вважає, що сформувати потяг учня до навчання можливо лише доброзичливими відносинами між учителем та учнем, що ґрунтуються на повазі та вимогливості; а дати дитині можливість почуватись впевнено, укріпити відчуття власної гідності допоможе ситуація успіху.

Тієї ж точки зору дотримується відомий педагог С. Смірнов. Він приділяє значну увагу створенню доброзичливої атмосфери та взаємодопомоги під час виконання навчальних та інших завдань, справедливому рівноцінному відношенню до всіх учнів і оцінюванню успіхів у навчальній діяльності [1, 54].

Отже, на думку сучасних учених, учитель має плекати джерело внутрішніх сил дитини, що породжує енергію для подолання труднощів і бажання навчатись. Вчитель має створити такі умови, щоб дитина відчувала упевненість та внутрішнє задоволення у навчальній діяльності. А для цього потрібно створювати ситуації успіху. Використання ситуації успіху має сприяти підвищенню робочого тону, збільшенню продуктивності навчальної праці, а також допомогти учням відчувати себе повноцінною особистістю.

Методику створення ситуацій успіху, започатковану в шкільній педагогіці, можна взяти за основу, розвинути та використовувати у навчанні студентів.

Створення ситуацій успіху є важливою рушійною силою формування особистості як дитини в школі, так і дорослої людини при набутті фахової освіти, адже «почуття успіху відіграє ключову роль у психічному розвитку індивіда, оскільки воно безпосередньо пов'язане з природною активністю як основою породження всіх майбутніх видів діяльності й життєдіяльності загалом» [3, 55]. Під створенням *ситуацій успіху* сучасна наука розуміє

суб'єктивний психічний стан задоволення наслідком фізичної або моральної напруги виконавця справи, творця явища [4, 198]. Почуття успіху протікає у формі позитивного переживання задоволення чи радості, а почуття невдачі – відповідно у формі негативного переживання, розчарування, невдоволеності чи страждання. Це вказує на пряму залежність між почуттям успіху суб'єкта і його мотивацією на досягнення, оскільки в суб'єкта може виникнути мотив уникання негативних результатів. Для нормального перебігу його психічного розвитку мотиви досягнення бажаного результату мають превалювати над мотивами уникнення нерезультативності [3, 54].

Усвідомлення успіху, розуміння його важливості для себе, отримання емоційного піднесення, зумовлено внутрішнім світом самого студента і виникає внаслідок досягнень у значущій для нього діяльності. Успіх, пережитий неодноразово, сприяє визволенню прихованих можливостей особистості, перетворенню та реалізації духовних сил, що стимулює до фахового саморозвитку.

Слід зазначити, що результативність навчання, виражена у зовнішньому оцінюванні з боку викладачів та навчального середовища, не завжди відповідає суб'єктивному оцінюванню власних досягнень студентом. Почуття успіху слід диференціювати, оскільки не в усіх сферах життєдіяльності суб'єкт домагається соціально унормованих досягнень. Так, в основу виховання почуття успіху має бути покладено стратегію недопущення поєднання цього почуття з почуттям самолюбства, яке є деструктивним щодо особистісного розвитку майбутнього вчителя. Виникає необхідність у нейтралізації егоїстично-індивідуалістичної спрямованості особистості й виховання у неї суспільно визнаних, гуманістично спрямованих моральних цінностей за умов збереження природного прагнення до досягнення успіху. Цього можна досягти, уникаючи ситуації нецивілізованого суперництва (чи то на рівні «студент – викладач», або ж – «студент – студент») між учасниками педагогічного процесу, в якому діє закон досягнення успіху за будь-якої ціни. Необхідно шукати можливості виникнення почуття успіху у спільній діяльності. Зацікавленість кожного учасника спільної діяльності в якісному кінцевому результаті може стимулювати до поведінки, орієнтованої на взаємодопомогу. А переживання успіху за умови одного на всіх результату буде виступати механізмом згуртування учасників навчального процесу.

Окрім того, під час навчання студента гри на музичному інструменті має відбуватись актуалізація гедоністичних функцій музично-виховного процесу, використовуватись увесь можливий потенціал позитивних естетичних емоцій, які виникають під час зустрічі з художніми цінностями. Як зазначає доктор педагогічних наук Г. Падалка, «мистецька діяльність – специфічний вид діяльності, основу якої мають складати позитивні емоції. Завдання педагога – не руйнувати емоційно-естетичну атмосферу заняття» [5, 16].

На практиці ж досить часто спостерігається зайва концентрація на виправленні помилок та вирішенні технологічних завдань, постійні

зауваження та зупинки, виключення із процесу опрацювання художнього твору осягнення його краси. При цьому почуття естетичної насолоди поступаються негативним емоціям. Тож навіть цілком справедливе спрямування студента на необхідність наполегливої, самовідданої роботи можна вважати продуктивним лише до певної межі. «Постійна перспектива тяжкої праці врешті-решт може призвести до втрати гедоністичних ефектів від спілкування з мистецтвом. Емоційно-естетична нейтральність, втрата насолоди від сприймання і виконання музики негативно впливає на саму сутність художньо-виховного процесу, розхитує його основи» [5, 16].

«Якщо учню грати легко та приємно, то це відчуття може бути використане як найсильніший рушій його подальших успіхів», – вважав відомий піаніст М. Фейгін [8, 46]. Спираючись на наукові праці цього визначного музиканта-педагога, можна виділити такі якості викладача, що сприяють досягненню ситуацій успіху в процесі навчання гри на музичному інструменті:

✓ *позитивна установка* викладача як у процесі роботи над окремими творами, так і в широкій перспективі індивідуального виховання (глибоко вивчаючи учня, педагог зобов'язаний знати та справедливо оцінювати позитивні та негативні прояви його особистості, ставлення до музики, виконавські здібності);

✓ *вміння слухати учня* (слухаючи учня, педагог не тільки подумки порівнює його гру зі своїм «ідеалом» виконання цього твору, а, переймаючись відчуттями і думками учня, немов співпереживає музику разом із ним);

✓ *емоційний вплив* (важливо, щоб викладач, передаючи власний музичний досвід, ставлення до твору, збуджував приховані можливості учня, викликав у нього внутрішні художні переживання) [8, 19-22].

З метою активізації фахового мислення інструменталіста, викладач музичного інструмента має також використовувати переваги активних, опосередкованих, навідних форм навчання, за яких учень шукає та відкриває навіть відомі істини. «Метод відкриттів» – один із найбільш плідних, особливо в художній педагогіці. Самостійно винайдене, добуте пробуджує радість пізнання, вчить методу роботи і стає міцним надбанням учня» [8, 18].

Узагальнення педагогічного досвіду провідних науковців та власна практична діяльність з навчання студентів гри на музичному інструменті дозволяють запропонувати основні методи створення ситуацій успіху в інструментальній підготовці студентів:

1. Очікуваний успіх – це стан задоволення від отримання заздалегідь передбачених результатів навчальної діяльності.
2. Неочікуваний успіх – це психологічний стан задоволення студента від того, що результати його навчальної діяльності виявились вищими від очікуваних.
3. Колективний успіх – виникає як задоволення від досягнень у спільній, колективній творчій діяльності.
4. Гедоністичний ефект – задоволення від самого процесу навчання.

Методика створення ситуацій успіху

Методи створення ситуацій успіху	Прийоми створення ситуацій успіху в практиці навчання студентів гри на музичному інструменті	
	вербальні	невербальні
Очікуваний успіх	<p>Обговорення шляхів досягнення певних результатів навчальної діяльності, які будуть розцінюватись як успіх.</p> <p>Побудова стратегії педагогічного впливу викладача, за якої успіхи та відкриття студента у музично-навчальній діяльності будуть усвідомлюватись останнім як власне надбання.</p>	<p>Певна частина творів програми має виявляти найсильніші сторони особистості студента, а відтак, стверджувати в ньому впевненість у власних силах.</p> <p>Невтручання – надання максимальної самостійності студентові у вирішенні навчальних завдань, до яких він готовий.</p>
Неочікуваний успіх	<p>Акцент на позитивних моментах виконання студентом музичного твору за тимчасового незважання на недоліки.</p> <p>При цьому важливо не лишити непоміченим факт, коли студент робить якісний крок у розкритті своїх прихованих можливостей.</p>	<p>Використання таких видів навчальної роботи, за яких студент зможе швидко оволодіти технічним прийомом або вивчити складний уривок музичного твору, виконання якого раніше видавалось йому недосяжним.</p> <p>Передбачити та спланувати таку навчальну ситуацію, за якої студент зможе розкрити раніш невідомі для себе можливості.</p>
Колективний успіх	<p>Привернення уваги студента до того, чим він збагатив педагогічний або виконавський досвід викладача (на кшталт: «Завдяки твоєму виконанню я розширив своє розуміння цього музичного стилю» тощо).</p>	<p>Творча співпраця викладача та студента у вигляді спільного музикування та спільного вирішення навчальних завдань.</p>
Гедоністичний	Щире визнання	Академічний репертуар має

<p>ефект</p>	<p>викладачем інтелектуальних та художньо-творчих здібностей студента, уникання необґрунтованої критики.</p> <p>Позитивна, доброзичлива атмосфера педагогічного спілкування під час індивідуальних занять зі студентом.</p>	<p>відповідати музичним інтересам та нахилам студента.</p> <p>Можлива навіть поступка бажанню студента до виконання недостатньо цінного з художньої точки зору викладача твору, який сприяє вияву ініціативи та творчої активності студента у навчанні.</p>
--------------	---	---

Створення ситуацій успіху є важливою рушійною силою формування особистості. Успіх сприяє вивільненню внутрішніх сил студента, що породжують енергію для подолання труднощів і бажання навчатись.

Для досягнення ситуацій успіху в процесі навчання гри на музичному інструменті викладач повинен мати *позитивну установку*, володіти *вмінням слухати та емоційно впливати на учня*.

З метою активізації фахового мислення інструменталіста, викладач музичного інструмента має також використовувати переваги активних, опосередкованих, навідних форм навчання, за яких учень шукає та відкриває навіть відомі істини.

Узагальнення педагогічного досвіду провідних науковців та власна практична діяльність з навчання студентів дає змогу стверджувати, що основними методами створення ситуацій успіху в інструментальній підготовці студентів є очікуваний успіх, неочікуваний успіх, колективний успіх, гедоністичний ефект.

Література

1. Анিকেєва П.П. Учителю о психологическом климате в коллективе / П.П. Анিকেєва. – М. : Просвещение, 1983 – 96 с.
2. Белкин А.С. Ситуация успеха. Как ее создать? / А.С. Белкин. – М.: Просвещение, 1991 – 169 с.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: сходження до духовності: наук. вид. / Іван Дмитрович Бех. – К.: Либідь, 2006. – 272 с.
4. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; О.М. Пехота (ред.). – К.: А.С.К., 2004 – 256 с.
5. Падалка Г.М. Актуальні проблеми професійної підготовки вчителя музики / Г.М. Падалка // Теорія і методика мистецької освіти: зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова; О.П. Щолокова (ред.). – К., 2000. – Вип. 1. – С. 9–21.
6. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям / В.А. Сухомлинский. – К.: Рад. шк., 1988 – 272 с.
7. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения. М.: Педагогика, 1974 – 569 с.
8. Фейгин М.Э. Индивидуальность ученика и искусство педагога / Моисей Эммануилович Фейгин. – М.: Музыка, 1968. – 79 с.